

BİOLOGİYANIN TƏDRİSİNDƏ TİBBİ-GİGİYENİK BİLİKLƏRİN VERİLMƏSİ TEXNOLOGİYASI

Nazənin Adil qızı Heydərli

Məqalə ümumtəhsil məktəblərində biologiyanın tədrisində tibbi-gigiyenik biliklərin müasir texnologiyaların tətbiqi ilə verilməsi probleminə həsr olunub. Burada tibbi-gigiyenik biliklərin verilməsi zərurəti araşdırılır, fənnin məzmunu ilə tibbi-gigiyenik biliklər əlaqələndirilir. Fəal təlim metodlarından qərarlar ağacı, klaster, BİBÖ kimi şagirdlərin yaradıcı təfəkkürünün inkişafını təmin edən metodların üstünlükləri araşdırılır. Onların tətbiqinə dair misallar verilir. Göstərilir ki, fəal-təlim metodları ilə tibbi-gigiyenik biliklərin verilməsi şagirdləri fəallaşdırır, onların məntiqi və yaradıcı təfəkkürünü inkişaf etdirir.

Açar sözlər: *Biologiya, tibb, gigiyena, metod, Klaster, həzm sistemi, böyrək*

Cəmiyyətin sürətli inkişafı, elmi-texniki tərəqqinin yüksəlişi bəşəriyyət qarşısında böyük problemlər yaradıb. Ekoloji tarazlığın pozulması yer üzündəki normal, sağlam yaşayışa birbaşa təhlükədir. Aclıq, keçici xəstəliklər, infeksiyalar, narkotik və alkoqollu maddələrə meyl, təhlükəli infeksiya xəstəliklərinə yoluxma artıb. Bu cür təhlükələrin çoxalması dövlət tərəfindən təxirəsalınmaz tədbirlərin həyata keçirilməsinə zəruri ehtiyac yaradır. Bütün bunlar təhsil sahəsində də mühüm addımların atılmasını tələb edir. Problemin həllinə kömək edəcək əsas amillərdən biri də şagirdlərə tibbi-gigiyenik biliklərin verilməsidir.

Bu iş ən çox ümumtəhsil məktəblərinin üzərinə düşür. Problemin orta ümumtəhsil məktəblərində, fənlərin tədrisi prosesində həll edilməsi mümkündür. Orta ümumtəhsil məktəb fənlərinin məzmununda tibbi biliklərin öyrədilməsi imkanları mövcuddur. Biologiyanın məzmununda isə bu daha genişdir [1, 3-4].

Biologiyanın tədrisi zamanı tibbi-gigiyenik biliklərin verilməsində əsas məqsəd uşaq və gəncləri tibbi biliklərlə silahlandırmaq, sağlamlığının qorunması, yarana biləcək problemlərin qarşısının alınması, sağlam həyat tərzi keçirmələri, zərərli vərdişlərdən uzaqlaşması kimi bilik, bacarıq və vərdişlərə yiyələndirməkdir [1, 34].

Biologiyadan mövcud proqramlara nəzər saldıqda aydın olur ki tibbi-gigiyenik biliklərdən istifadəyə geniş imkan var. Biologiya proqramında sağlamlıqla bağlı mövzular salınmışdır: - zərərli vərdişlərin, narkotik maddələrin, papiros çəkmənin və spirtli içkilərin qəbulunun sinir sisteminə təsiri. Burxulma, çıxıqlar və sümük zədələnmələri zamanı ilk yardım. Onurğanın ayrılıqları və yastıyaqlığın qarşısının alınması. Zəhərlənmələr zamanı ilk tibbi yardım.

İmmunitet. Profilaktik peyvəndlər. Qanköcürmə. Donorluq. SPİD və digər yoluxucu xəstəliklər, onlarla mübarizə. Qan təzyiqi. Ürək-damar xəstəliklərinin qarşısının alınması. Həzm orqanlarının xəstəlikləri və qidadan zəhərlənmələr zamanı ilk yardım. Dəri, orqanizmin möhkəmləndirilməsi. Dərinin gigiyenası, yanmalar, günvurma. Donvurma zamanı ilk yardım. Duyğu üzvlərinin funksiyalarının pozulmasının qarşısının alınması və s.

Proqramda mövzulara uyğun materiallarla yanaşı tibbi biliklərə dair əlavə materiallar da verilməlidir. Məsələn : “Sinir sisteminin pozğunluqları və gigiyenası” mövzusunda aid materialda zərərli vərdişlərin–alkoqol, narkotik maddələr və siqaretin insan sağlamlığına zərərli təsirindən bəhs olunursa, bunlarla yanaşı şagirdlərə sinir xəstəlikləri, onların törətdiyi fəsadlar, zərərli adətlərlə mübarizə aparmaq yolları öyrədilməlidir. “Burxulma, çıxıqlar və sümüklərin sınıqları zamanı ilk yardım” mövzusunda burxulma və çıxıqlar, sümük sınıqları zamanı ilk yardımın göstərilməsi ilə bağlı məlumat verilmişdirsə, şagirdlərə sümüklərin normal inkişafı, sümük xəstəliklərinin müalicəsi və profilaktikası haqqında da məlumat verilməlidir. “Dəri. Dərinin quruluşu” mövzusunda dərinin gigiyenası, donvurma və yanıqlar haqqında məlumat verilmişdirsə də bu azdır. Bunlardan əlavə şagirdlərə dərinin parazit göbələk xəstəlikləri, xəstəlik törədici həşəratlarla mübarizə haqqında da məlumat verilməlidir [1, 71-76].

Müasir dərslik kompleksində də şagirdlərə tibbi-gigiyenik biliklərin verilməsi imkanları genişdir. VIII sinifdə “Nəzarətçi və nizamlayıcı sistemlərimizin funksiya pozğunluqları”, “Həmişə hərəkət edək”, “Ürək-damar sisteminin gigiyenası”, “Qan xəstəlikləri və qanla yoluxan xəstəliklər”, “Tənəffüs orqanlarımızı qoruyaq”, “Həzm orqanlarımızı qoruyaq”, “Böyrəklərimizi qoruyaq”, “Zərərli vərdişlərə yox deyək” mövzularında müasir təlim metodları ilə tibbi-gigiyenik biliklərin verilməsi şagirdlərdə məntiqi və yaradıcı təfəkkürü inkişaf etdirir [4, 70-105].

Müasir dövrdə cəmiyyət inkişaf etdikcə, məktəblərdə tədris olunan fənlərin məzmunu da dəyişilir, yeniləşir, günün tələbləri səviyyəsində işlənir. Eyni zamanda təlim üsulları və metodları da müasirləşir. Orta ümumtəhsil məktəblərində ənənəvi təlimlə yanaşı fəal interaktiv təlim metodlarının tətbiqi tələb olunur. Fəal təlim metodlarından klaster, insert, BİBÖ, Venn diaqramı, akvarium, qərarlar ağacı, karusel, debat və s. tətbiq edilir. Bundan başqa, təlim xarakterli oyun fəaliyyətli dərslərdə rollu, əyləncəli, yarış oyunları, müzakirə oyunları həyata keçirilir. Bu cür dərslərdə uşaqlar qrup halında işləməyi, problemin həllini düşünməyi, fikirlərini sərbəst ifadə etməklə, əməkdaşlığı öyrənirlər. Fəal dərslərdə həm şagird, həm də müəllimin fəallığı tələb olunur. İnsan kursunun tədrisində tibbi-gigiyenik biliklərin verilməsi fəal təlim metodları ilə həyata

keçirildikdə şagirdlər tərəfindən daha asan mənimsənilir. Bu metodlardan biri “Qərarlar ağacı” metodudur [3, 39].

“Qərarlar ağacı” metodunun tətbiqində məqsəd çətin və birmənalı olmayan vəziyyətlərdə qərar qəbul etmək üçün problemlərin bir neçə həlli yollarını tapmaqdır. Bu üsuldən istifadə etməklə şagirdlər mümkün qərarların bütün variantlarını, habelə bu variantlarla əlaqədar müsbət və mənfi cəhətləri ətraflı təhlil edirlər. Bununla qərarın qəbul edilməsi asanlaşır, düşünülmüş qərar qəbul etmək bacarığı formalaşır. Şagirdlərin bilik səviyyəsi və materialın hansı dərəcədə mənimsənilməsi müəyyən edilir. Metodun tətbiqinə çalışmadan öncə müəllim müzakirə problemini izah edir və həlli yollarının bir neçə variantını şagirdlərlə müəyyənləşdirir. Təklif olunan variantların hamısı eyni dərəcədə real və bərabər əhəmiyyətli olmalıdır. Müəllim tərəfindən şagird qruplarına bölünür. Hər qrupa iş vərəqləri və markerlər verilir, tapşırığın yerinə yetirilmə müddəti müəyyən edilir. Qruplar iş vərəqlərində verilmiş xüsusi cədvəl üzərində işləyirlər.

Qərarlar ağacı metodunun tətbiq edilməsi üçün şagirdlər verilən mövzu ilə bağlı müəyyən biliklərə malik olmalı, qabaqlayıcı ev tapşırığı qismində problem üzrə informasiya və faktlar toplamalıdırlar. Məsələn, səkkizinci sinifdə “Tənəffüs orqanlarımızı qoruyaq” mövzusunun tədrisindən sonra müəllim tənəffüs orqanlarımızı siqaretdən qoruyaq problemini qruplar qarşısına qoyur [2, 101-102].

Problem: Tənəffüs orqanlarımızı siqaretdən qoruyaq

1-ci variant

+ İnsanın əhvalını yaxşılaşdırır
- Lakin xarici görünüşünü pisləşdirir. Dişlər saralır

Qərar: Ondan uzaq olmaq zəruridir

2-ci variant

+ Əsəbləri sakitləşdirir.
- İnsan sağlamlığını pozur, Ağciyərləri və bir çox orqanları

Qərar: İnsan iradəli olmalı, siqaretə “yox” deməlidir

3-cü variant

+ Mənəvi zövq verir.
- Lakin insan özündən başqa ətrafındakılara da çox böyük ziyan vurur

Qərar: Siqaret sağlamlıq üçün çox zərərli vərdəşdir

Qərar: Siqaret insanın sağlamlığını pozur, insan ömrünün bir neçə il qisalmasına, infakt, xərçəng, astma kimi xəstəliklərə tutulmasına səbəb olur. Ondən tamamilə imtina edilməsi gənclərin sağlam yaşamasını təmin edir.